

УДК 378.12:371.15:008

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ЯК ОЗНАКА ВИСОКОГО РІВНЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Лариса Ковальчук*, Марія Коник**

Львівський національний університет імені Івана Франка,

**вул. Дорошенка, 41, 79000 Львів, Україна,*

***вул. Кирила-Мефодія, 8, 79005 Львів, Україна*

З'ясовано сутність культурологічної спрямованості й методологічних підходів до її вивчення. Виділено структурні елементи культурологічної спрямованості викладача вищої школи та розроблено її модель. Визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування культурологічної спрямованості майбутнього педагога в класичному університеті.

Ключові слова: діяльність, культурологічний підхід, культурологічна спрямованість, педагогічна спрямованість, спрямованість, професіоналізм.

Постановка проблеми. Активні інноваційні зрушення, інформатизація усіх сфер життя людини і суспільства, поглиблення інтеграційних і глобалізаційних процесів, системна криза, що з початком ХХІ століття охопила соціально-політичну і економічну сфери багатьох країн світу, перевели культуру і освіту в якісно новий стан. З цього приводу М. Каган слушно зазначає, що “людство вступило в таку фазу свого розвитку, коли від кожного народу, кожної держави, кожного типу культури і кожної особистості вимагаються невідомі всій попередній історії самосвідомість і розуміння сутності цієї нової, безпрецедентної соціокультурної ситуації... Природознавство, природничі та технічні науки, математичні розрахунки є лише компонентами певного системного цілого, в якому природне буття нерозривно пов’язане з людським, матеріальне з духовним, макрокосмічне з мікрокосмічним, загальнолюдське з особистісним. Пізнання цього зв’язку і стає життєво важливим для людства завданням, гуманітарною за своєю суттю задачею. Адже її розв’язання залежить безпосередньо не від знань Людини, що відображають закони буття, а від її позиції щодо до іншої Людини” [4, с. 64–65].

У вирішенні цього важливого для сьогодення завдання особлива роль належить педагогові, який є носієм і оберегом національної культури, духовних цінностей. М. Стельмахович [9, с. 4] акцентував на тому, що від рівня духовної культури вчителя, вихователя, викладача, значною мірою залежить одухотворення життя тих, кого він виховує, прагнення жити й

творити у вільній незалежній Державі на благо й процвітання рідного краю, Батьківщини, нації. Отже, культурологізація освіти стає однією з тих актуальних для педагогічної науки проблем, що можуть вирішуватися лише на засадах пошанування загальнолюдських цінностей, культурного плюралізму, діалогу культур, усвідомлення єдності духовного, природно-космічного, соціально-гуманітарного і культурологічних аспектів розвитку світу, людини, людства.

Водночас варто зауважити, що в умовах сучасної соціокультурної ситуації виникає суперечність між об'єктивною потребою суспільства в особистості педагога з яскраво вираженою культурологічною спрямованістю і недостатньою розробленістю теоретичних і практичних засад формування готовності педагогічних кадрів до культуротворчої діяльності. Адже підготовка такого педагога не є справою одного дня, навіть року. Високий рівень педагогічної культури, культури професійного мислення, професійної майстерності шкільного вчителя, професора чи доцента університету, вченого у галузі певної науки формується впродовж багатьох років наполегливої праці. З огляду на це проблема формування культурологічної спрямованості майбутніх педагогів набуває особливої гостроти не тільки для педагогічних університетів, а й актуалізує науково-педагогічні пошуки в класичних університетах України.

У контексті порушеної проблеми особливої значущості для нашого наукового пошуку набувають психолого-педагогічні дослідження, які проводили за такими напрямками:

- *вивчення сутності та структури педагогічної діяльності* (Ю. Кулюткін, О. Мороз, Г. Сухобська, П. Щербань, В. Чайка та ін.);
- *становлення педагогічної культури* (В. Гриньова, Г. Дехтяр, С. Збануто, Т. Іванова, Л. Кондрацька, О. Пехота, І. Синиця та ін.);
- *обґрунтування засад культурологічного підходу в освіті* (В. Андреев, Г. Ващенко, В. Гриньова, І. Зязюн, Н. Крилова та ін.);
- *формування педагогічної спрямованості* (Е. Зеєр, Р. Карпенко, Н. Кузьміна, А. Маркова, А. Маслоу, Л. Мітіна, К. Роджерс та ін.);
- *розвиток у студентів професійного педагогічного мислення* (Л. Блонський, В. Моляко, Г. Нагорна, В. Сагарда, І. Серафимович);
- *професійно-педагогічна підготовка вчителя хімії* (В. Арестенко, Л. Величко, Т. Іваха, О. Іващенко, Л. Романишина, О. Шишкіна та ін.);
- *теорія та методика навчання хімії* (Н. Буринська, Л. Величко, О. Гиря, Б. Жовтан, Т. Коршак, Л. Романишина, В. Староста, Т. Федорів, Н. Чайченко, Т. Юзбашева, О. Ярошенко та ін.) тощо.

Аналіз цих та інших досліджень засвідчує, що сьогодні недостатньо дослідженими є важливі аспекти педагогічної діяльності викладача вищої школи, зокрема формування його культурологічної спрямованості.

Метою нашого дослідження є теоретичне осмислення і розроблення моделі культурологічної спрямованості викладача вищої школи.

Головні *завдання* дослідження:

- з'ясувати сутність культурологічної спрямованості та методологічних підходів до її вивчення;
- виділити структурні елементи культурологічної спрямованості викладача вищої школи;
- на підставі комплексу методологічних підходів розробити інтегративну модель культурологічної спрямованості викладача вищої школи;
- визначити педагогічні умови формування культурологічної спрямованості майбутнього педагога в класичному університеті.

Зв'язок роботи із науковими програмами і практичними завданнями визначається розробленням низки питань теми “Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх педагогів для загальноосвітньої і вищої школи” відповідно до науково-дослідної тематики кафедри загальної і соціальної педагогіки та кафедри неорганічної хімії Львівського національного університету імені Івана Франка.

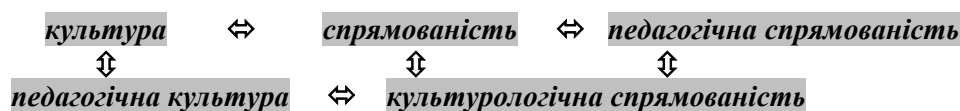
Результати дослідження. Зазначимо, що категоріальну сутність головних ключових понять нашого дослідження ми розглядаємо на засадах комплексу методологічних підходів (аксіологічного, діяльнісного, компетентнісного, культурологічного, синергетичного, системного). Застосування цих підходів у вищій школі, на нашу думку, дає змогу розглядати:

- освіту не як лінійну, жорстко детерміновану, а відкриту, нелінійну систему, здатну до самоорганізації, саморозвитку, саморегулювання (*синергетичний підхід*);
- педагогічний процес як процес професійної підготовки висококваліфікованого фахівця, професійну компетентність якого визначає сукупність загальних і спеціальних компетенцій (*компетентністний*);
- вищий навчальний заклад як культурно-освітнє середовище, в якому відбувається формування “людини культури” з високим рівнем загальної культури, культури професійного мислення, культури педагогічного спілкування, поведінки, мовленнєвої культури тощо (*культурологічний*);
- систему цінностей, на які має бути зорієнтована система освіти, педагогічний процес, як найвищі чесноти Добра, Любові, Віри, Мудрості, Істини, Краси, Гармонії та ін. (*аксіологічний*);
- особисті професійні риси педагога як суб'єкта педагогічного процесу, здатного до саморозвитку, самоосвіти, самовиховання,

самореалізації, постійного самовдосконалення, професійного зростання, творчості та ін. (*особистісний*) тощо.

Значний інтерес для нашого дослідження становить думка Н. Крилової, яка вважає, що однією з головних умов культурологізації освіти є розвиток культурологічного підходу. Цей важливий методологічний підхід є сукупністю методологічних прийомів, що забезпечують аналіз будь-якої сфери соціального і психічного життя (зокрема сфери освіти і педагогіки) через призму системоутворювальних культурологічних понять (культура, культурні зразки, норми і цінності, устрій і образ життя, культурна діяльність, інтереси та ін.). Дослідниця слушно акцентує на тому, що культурологічний підхід змінює саме уявлення про засадничі цінності вищої освіти як винятково інформаційно-знансєві й пізнавальні, нівелює вузько-наукову зорієнтованість її змісту і принципів побудови навчального плану, розширює культурні основи і зміст навчання і виховання, вводить критерії продуктивності і творчості у діяльність суб'єктів педагогічного процесу [6, с. 65].

Різні аспекти діяльності людини інтегрує таке багатоконпонентне і поліфункціональне явище, як культура. Це фундаментальна категорія у сучасній науковій думці, сутність якої ми розглядаємо в системі інших ключових понять нашого дослідження:

А. Швейцер вважає культуру безцінним надбанням усіх людей планети. *Культура*, на думку вченого, — підсумок усіх досягнень окремих осіб і всього людства в усіх галузях і всіх аспектах тою мірою, якою ці досягнення сприяють духовному удосконаленню особистості й загальному прогресу [11, с. 95]. Цінним для нашого дослідження є погляд дослідника української культури М. Семчишина, який зазначає, що *культура* — це образ народу, який виявляє і символізує національний світогляд, етичні, естетичні, мистецькі, релігійні чи соціальні аспекти життя народу в кожночасну добу його існування [8, с. 21].

Викладач завжди перебуває у пошуках вирішення завдань, що мають різноплановий характер (професійний, світоглядний, особистісний, ціннісний, моральний, рефлексивний тощо). Адже на нього держава покладає надзвичайно важливе для життя суспільства завдання: плекати молоде покоління — майбутнє української нації в широкому розумінні цього слова. Отже, в такому контексті йдеться про високий рівень професіоналізму викладача вищої школи.

Під **професіоналізмом** особистості прийнято розуміти достатній для творчого вирішення завдань професійної діяльності рівень розвитку професійної культури і самосвідомості [3, с. 8]. Професіоналізм викладача вищої школи виявляється в його педагогічній культурі, професійно-педагогічній і культурологічній спрямованості тощо. Зазначимо, що у трактуванні цих понять та визначенні складових їхньої структури простежуються різні підходи.

Нам імponує визначення В. Гриньової, яка **педагогічну культуру** трактує як особистісне утворення, діалектичну єдність педагогічних цінностей, між якими існують певні зв'язки, які формуються, реалізуються і вдосконалюються в різних видах професійно-педагогічної діяльності й спілкування, визначаючи їхній характер і рівень [2, с. 6]. До її найважливіших складників І. Зязюн відносить системний світогляд і модельне мислення, праксеологічну, рефлексивну та інформаційну озброєність, компетентність спілкування і управління, конкретно-предметні знання [3, с. 8].

Педагогічна спрямованість є каркасом, навколо якого компонується головні професійно значущі властивості педагога, системою його спонукань, що визначає для нього привабливість педагогічної діяльності й повне залучення до неї всіх сил і здібностей [7, с. 35–36].

У контексті осмислення проблеми культурологічної спрямованості викладача вищої школи цінною є думка В. Сухомлинського, який великого значення надавав формуванню моральної культури особистості. Вчений зазначав, що “моральна культура визначається тим, наскільки глибоко ти усвідомлюєш спільні для всіх потреби, на скільки свідомо орієнтуєшся на них у своїй особистій діяльності. Те, що добре людям, повинно стати для педагога його моральною схильністю, потребою, прагненням, бажанням. Тільки за тієї умови ти станеш справді вільною, а, отже, щасливою людиною” [10, с. 266].

Особливої актуальності в час відродження нашої держави, в складних умовах державотворення, становлення національної освіти мають погляди незаслужено забутого українського вченого-педагога Г. Вашенка, викладені у працях “Виховний ідеал”, “Виховання волі і характеру”, “Праці з педагогіки і психології” та ін. Власне у цих працях, на нашу думку, особлива увага звернена на формування духовної культури особистості. Важливою властивістю українця, що відіграє роль стрижня в структурі особистості, вчений вважав “безмежну відданість Богові і Батьківщині. Щоб служити Богові і Батьківщині, треба мати відповідний світогляд, добру фахову підготовку і розвинені інтелектуальні здібності” [1, с. 266]. Визначаючи завдання високої школи, вчений стверджував, що “наше завдання підготувати людей, які могли б служити своїми знаннями й працею Батьківщині... Поставлені завдання можуть бути здійснені через виховання молоді: морально-релігійне, національно-патріотичне, інтелектуальне і фізичне. Відповідно до цього

мусить бути побудована система педагогіки” [1, с. 274]. Отже, безперечно, йдеться про культурологічну спрямованість як ознаку високо рівня професіоналізму викладача вищої школи, оскільки окреслені вченим завдання стосуються проблеми гармонійного виховання молоді людини, майбутнього фахівця, громадянина України.

Культурологічна спрямованість, на нашу думку є важливою властивістю особистості викладача вищої школи, яка визначає його світоглядні позиції, творчий потенціал, систему цінностей, переконань, смаків, ціннісно-емоційне ставлення до себе, до студентів, до колег, до науки, предмет якої він викладає, до культурно-духовних надбань, образу життя тощо. Вона органічно пов'язана з педагогічною спрямованістю і характеризує рівень професійних домагань педагога, його професійної культури, культури професійного мислення, культури поведінки і мовлення тощо.

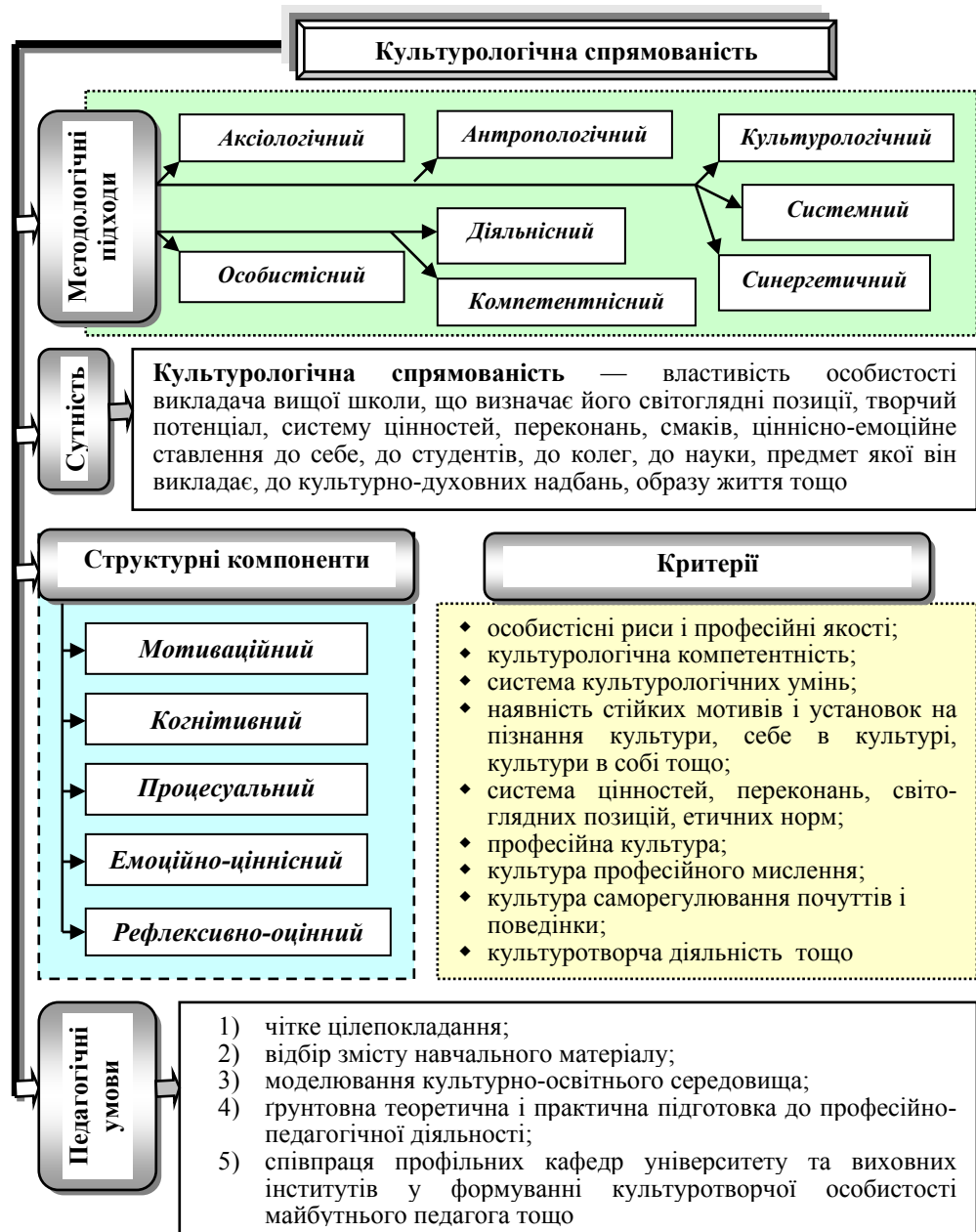
У процесі дослідження проблеми ми визначили **педагогічні умови** формування культурологічної спрямованості викладача вищої школи:

- 1) чітке цілепокладання;
- 2) відбір змісту навчального матеріалу;
- 3) моделювання культурно-освітнього середовища у процесі вивчення студентами педагогічних, професійно зорієнтованих дисциплін;
- 4) ґрунтовна теоретична і практична підготовка до професійно-педагогічної діяльності;
- 5) співпраця профільних кафедр університету та виховних інститутів у формуванні культуротворчої особистості майбутнього педагога тощо.

У контексті розв'язання завдань дослідження нами розроблено комплекс психолого-педагогічного діагностування, який дає змогу виявити ступінь сформованості педагогічної і культурологічної спрямованості студентів хімічного факультету класичного університету, рівень педагогічної культури і культури професійного мислення, оцінити стан готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності тощо [5]. Зокрема, сформованість культурологічної спрямованості викладача вищої визначають за такими **критеріями**:

- особистісні риси і професійні якості педагога;
- культурологічна компетентність;
- система культурологічних умінь;
- наявність стійких мотивів і установок на пізнання культури, себе в культурі, культури в собі тощо;
- система цінностей, переконань, світоглядних позицій, етичних норм;
- професійна культура;
- культура професійного мислення;
- культура саморегулювання почуттів і поведінки;
- культуротворча діяльність тощо.

У контексті розв'язання завдань дослідження ми розробили модель формування культурологічної спрямованості викладача вищої:

Висновок. Підсумовуючи, зазначимо, що проведені нами дослідження проблеми формування культурологічної спрямованості викладача вищої школи не вичерпують усіх аспектів цієї важливої теми. Науковий пошук буде продовжено в плані дослідження сформованості культурологічної спрямованості викладача вищої школи на основі розробленого інструментарію.

-
1. *Ващенко Г.* Виховний ідеал. Вибр. тв.: У 6 т. Львів, 2006. Т. 1.
 2. *Гриньова В.* Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти): Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. К., 2000.
 3. *Зязюн І.* Філософські проєкції освіти і освітніх технологій // Шлях освіти. 1996. № 1. С. 4 – 9.
 4. *Каган М.* Перспективы развития гуманитарного знания в XXI веке // Личность. Культура. Общество. М., 2005. Вып. 4.
 5. *Ковальчук Л.* Основи педагогічної майстерності: Навч. посіб.. Львів, 2007.
 6. *Крылова Н.* Культурологизация образования. М., 2000.
 7. Педагогика: Учеб. пособие / В. Слостенин, И. Исаев, А. Мищенко, Е. Шиянов. М., 2000.
 8. *Семчишин М.* Тисяча років української культури: Історичний огляд культурного процесу. К., 1993.
 9. *Стельмахович М.* Українська національна школа і народна педагогіка // Початкова школа. 1992. № 7 – 8. С. 3 – 4.
 10. *Сухомлинський В.* Як виховати справжню людину. Вибр. тв.: У 5 т. К., 1977. Т. 2. С. 149 – 416.
 11. *Швейцер А.* Благовение перед жизнью. М., 1992.

**CULTURAL DISPOSITION AS A SIGN OF THE HIGH LEVEL OF THE
HIGHER SCHOOL INSTRUCTOR'S PROFESSIONALISM****Larysa Koval'chuk* Maria Konyk****

**Ivan Franko National University of L'viv,
Doroshenko Str.41, UA – 79000 L'viv, Ukraine
**Kyrylo-Mefodiy Str., 8, UA – 79005 L'viv, Ukraine*

The paper explores the essence of cultural disposition and methodological approaches to its research. The authors outline the structural elements of the higher school instructor's disposition, and works out its model. They define and substantiate the pedagogical conditions of forming the cultural disposition of a prospective teacher in the classic university.

Key words: activity, cultural approach, cultural disposition, pedagogical disposition, disposition, professionalism.

Стаття надійшла до редколегії 17.06.2008
Прийнята до друку 25.09.2008